

Horst Boog, Werner Rahn, Reinhard Stump & Bernd Wegner, *Germany and the Second World War. Volume VI/I & VI/II. The Global War: Widening of the Conflict into a World War and the Shift of the Initiative 1941-1943* (Oxford: Oxford University Press, 2015) 1301 p. ISBN: 978-0-19-873830-5 (paperback).

Lang heeft het beeld bestaan van het Derde Rijk als een perfect geoliede machine, waarin de dictator Adolf Hitler de touwtjes strak in handen had en de nazi's en de *Führer* helder voor ogen hadden welke kant het op moest met Duitsland, Europa en de wereld. Dat beeld is intussen grondig bijgesteld, onder meer in het werk van historici als Sebastian Haffner en Ian Kershaw. De nazi's mogen dan de propaganda prima op orde hebben gehad, in bestuurlijk opzicht was het Derde Rijk een chaos, werkten verschillende organisaties en personen elkaar tegen – daartoe aangemoedigd door Hitler – en bemoeide Hitler zich eigenlijk nauwelijks met de dagelijkse gang van zaken; zijn medewerkers moesten het doen met hele vage aanwijzingen.

Er was één grote uitzondering: de oorlogvoering. Daar bemoeide Hitler zich tot in detail tegenaan, al was het maar omdat hij zijn militairen nooit echt heeft vertrouwd – de aanslag van Von Stauffenberg van juli 1944 sterkte hem alleen maar in dat idee – en dacht dat hij, gebaseerd op zijn ervaringen aan het front van de Eerste Wereldoorlog, het beter wist en beter kon. Achter zijn rug om noemden zijn generaals hem daarom 'Gröfaz' – 'Größter Feldherr Aller Zeiten'.

Des te opmerkelijker is het dat het Duitse leger bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog eigenlijk helemaal niet goed voorbereid was op een groot conflict, vreemd gezien het feit dat één van Hitlers voornaamste doelen feitelijk was de Eerste Wereldoorlog nog eens over te doen, maar nu met een voor Duitsland gunstig resultaat. De *Wehrmacht* was prima voorbereid op snelle, korte campagnes tegen landen als Polen, Nederland, België en Frankrijk, maar bepaald niet op een totale oorlog. Het meest heldere voorbeeld daarvan is de invasie van de Sovjet-Unie op 22 juni 1941. Hoe meer men daarover leest, des te meer ontstaat de indruk dat de Duitsers helemaal niet goed over die campagne hadden nagedacht, en de enorme omvang van Stalins Rusland, zijn reserves in mankracht en hulpbronnen, de logistieke problemen en de veerkracht van het Rode Leger hopeloos hebben onderschat.

Toen de Duitsers er niet in slaagden de Sovjet-Unie te verslaan, het Rode Leger bij Moskou in december 1941 een grote tegenaanval lanceerde, de Japanners omstreeks hetzelfde moment Pearl Harbor aanvielen en daarmee de Verenigde Staten in het conflict brachten, werd nazi-Duitsland geconfronteerd met een *Materialschlacht* die het niet kon winnen. Het is bij dat grote keerpunt dat Horst Boog, Werner Rahn, Reinhard Stump en Bernd Wegner hun magistrale *Germany and*

the Second World War. Volume VI/I & VI/II. The Global War. Widening of the Conflict into a World War and the Shift of the Initiative 1941-1943 beginnen.

Het boek maakt deel uit van een indrukwekkende, meerdelige reeks over Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog. De auteurs maken in hun standaardwerk – gelardeerd met een geweldige hoeveelheid details en tabellen – al snel duidelijk dat bij de overgang van 1941 naar 1942 Duitsland feitelijk gedoemd was te verliezen. Al in 1941, toen de Amerikanen een groot deel van dat jaar nog niet eens in het conflict betrokken waren, laat staan hadden overgeschakeld op een oorlogseconomie, produceerden de VS meer tanks en vliegtuigen dan de Duitsers (p. 60). Dat verschil zou in de jaren daarna alleen maar toenemen. De geallieerden ‘realized by the turn of 1941-1942 that they would win the war in the long run’ (p. 104). Ook de Sovjet-Unie zou Duitsland gedurende de hele oorlog ver achter zich laten qua oorlogsproductie, ondanks een verlies van bijna de hele westelijke Sovjet-Unie.

Ook de auteurs van deze twee kloeke delen wijzen op de gebrekkige voorbereiding van Duitsland, in feite niet meer dan een middelgrote macht. De grote verliezen die de Duitsers tijdens Operatie ‘Barbarossa’ hadden geleden, konden niet meer goed worden gemaakt, reden ook dat de *Wehrmacht* in 1942 slechts een offensief op één front kon openen, en niet langs drie zoals een jaar eerder. 74.000 voertuigen waren verloren gegaan, maar daarvan was in maart 1942 slechts tien procent vervangen (p. 871), een beeld dat feitelijk op ging voor het hele Duitse leger, zeker ook in mankracht. En toch bleef de Duitse leiding – of in ieder geval een aanzienlijk deel daarvan – positief over de afloop van het conflict met de Sovjet-Unie (p. 897-903). De vernietiging van het Zesde Leger bij Stalingrad maakte aan die illusie definitief een einde.

Het Rode Leger droeg – zeker in de door Boog, Rahn, Stump en Wegner besproken jaren – veruit de zwaarste last van de strijd tegen nazi-Duitsland, ten koste van enorme verliezen. Stalin vroeg herhaaldelijk om een tweede front, maar de Amerikanen en vooral de Britten voelden daar weinig voor, en ze waren in 1942/1943 ook niet in staat een landing in Frankrijk uit te voeren. De spanningen die dat tussen de geallieerden opleverde – die eigenlijk de hele oorlog bleef bestaan en na afloop daarvan al snel uitmondde in de Koude Oorlog – worden door de auteurs prachtig, zij het soms wat droog, beschreven. De Amerikanen en Britten zochten hun toevlucht tot leveranties van – in Russische ogen meestal inferieure wapens –, perifere landoperaties (denk aan Noord-Afrika en Italië) en met name in de bombardementen op Duitse steden, zeker voor de Britten lange tijd de enige manier om terug te slaan.

Hoe het Derde Rijk zich tegen deze dubbele dreiging – de Russische opmars in het Oosten en de inspanningen van de andere geallieerden – militair en economisch teweer probeerde te stellen, wordt door de auteurs prachtig en zeer ge-

detaillerd uit de doeken gedaan. Vreemd is wel dat in een boek over Duitsland in de Tweede Wereldoorlog bijna een tiende van het boek wordt ingeruimd voor de strijd tussen Amerika en Japan in de Pacific. Dat is echter het enige minpunt(je) van dit verder uitstekende boek, dat onmisbaar is voor een ieder die meer wil begrijpen van de Duitse kant van de Tweede Wereldoorlog.

Martijn Lak, Universiteit Leiden / De Haagse Hogeschool